

ביאורים

הרמב"ם הזכיר שלוש קבוצות בעניין ההשגחה. דעת הפילוסופים היא שהשגחת הבורא מתבצעת דרך הכוכבים אך בלי חוקיות מסוימת, שהכל קורה במקרה. בן של מלך יכול להתגלגל ליערות ולהיות עני מרוד, והעני ביותר יכול לפתע למצוא את עצמו על כסא המלוכה. אין הדבר תלוי בדרגתו המוסרית. לפי ההולכים אחר הכוכבים כל המקרים בעולם נקבעו מראש, על פי המזלות, ואין כלל אפשרות לשנות את המזל. לדעתם מי שמזלו בעת הלידה היה להיות עני בהכרח יהיה עני, ומי שנגזר עליו להיות עשיר יהיה עשיר, והמזל קבוע לפי ימים ושעות שונות. שתי שיטות אלה סותרות את מצוות התורה, את הבחירה האנושית, ואת המסורת שבידינו. ההסבר הנכון בעניין ההשגחה הוא שהכל מושגח במשפט מאת ה', ואין הדבר קבוע במזל או קורה במקרה. ר' נחמן מברסלב מספר על בן מלך ובן שפחה שנתחלפו, ובשורש הסיפור עומדת האמונה הישרה בהשגחת ה' המופלאה גם דרך המקרים הרחוקים ביותר.

אמונת ההשגחה משפיעה על חיינו באופן ישיר. מי שמקיים את המצוות יזכה להצלחה, והעובר עברות יענש עליהן. לא תמיד קל לראות את ההשגחה של ה', מפני שישנם שיקולים מערכתיים הכוללים עברות שעליהן אין אנו יודעים, או שכר נעלם שיזכה לו האדם לעולם הבא. אבל מצד עצם האמונה - פשוט ביותר שהשכר הטוב מגיע דווקא לעושי רצונו של ה', גם אם לפעמים קשה להבחין בכך מיד.

בגמרא נזכרות דעות שמהן נראה שיש אמת בגזרת הכוכבים, והרמב"ם מביא כאן כמה טעמים כדי לדחות דעתם. טעמים אלו יכולים לסייע בידינו ללבן מחלוקות נוספות בענייני אמונה והלכה: א. ההלכה כרוב ולא כמיעוט. ב. יותר טוב ללכת אחרי ההגיון מאשר לשמוע לחכם יחיד שלא הוכיח דבריו. ג. ייתכן שדברי אותו החכם הוצאו מהקשרם והובנו שלא כהלכה ולפי כוונתו המקורית של האומר. הרמב"ם נוקט כלל שאין להשליך את ההגיון אחורה. כשם שהעניינים נמצאות בחזית של האדם כדי לכוונו, כך גם הדעת צריכה להדריך את האדם.

הרחבות

• השגחת הקב"ה בעולם

וכל זה דין ומשפט. ואין אנו יודעים סוף חכמתו של הקב"ה... פי לא פדרכינו דרכיו ולא פמחשבותינו מחשבותיו. הרמב"ם מדגיש שיש השגחה בעולם אך אין היא סותרת את בחירתו של האדם ויכולתו להשפיע על המציאות במעשיו.

מפסוקים מסוימים בתורה נראה שהקב"ה אינו משגיח על המתרחש בעולם. כבר בתחילת התורה, כשהקב"ה שואל את האדם "איפה", משתמע שהוא לא ידע היכן הוא. רש"י מתמודד עם השאלה וכותב: "איפה - יודע היה (- הקב"ה) היכן הוא (- אדם הראשון), אלא ליכנס עמו בדברים, שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום. וכן בקין [בראשית ד, ט] אמר לו 'אי הבל אחיך' וכן בבלעם [במדבר כב] 'מי האנשים האלה עמך' ליכנס עמם בדברים" [בראשית ג, ט]. כלומר, הקב"ה אכן משגיח. לפעמים הוא עושה עצמו כאילו אינו יודע, אך זה נעשה כדי לא להבהיל את החוטא, ובכך לתת לו הזדמנות לשוב בתשובה.

נמצא בדברים אלו שלש מחלקות. כיצד? הגע עצמך שראובן זה ברסי, ועני, ומתו בניו בחייו; ושמעון בסם, ועשיר, והרי בניו לפניו. יאמר הפילוסוף: כל זה קרי, ואפשר שיהיה ראובן בסם ועשיר ויהיו לו בנים, ואפשר שיעני שמעון ויחזר ברסי וימותו בניו, וכל זה קרי בעולם, ואין שם טבע בעולם ולא כח מוכב שגם לזה האיש שיהיה קר או לא יהיה קר. אלו דברי הפילוסופים. והדבר השני - דברי בעלי גזרת הכוכבים ששמעתם דבריהם ופשטו הבליהם אצלכם, שהם אומרים שאי אפשר שישתנה דבר זה בעולם, ולעולם לא יהיה ראובן אלא ברסי ועני ואין לו בן, שכן נתן כח הגלגל בעת לדתו.

ואלו שני דברים שקר הם אצלנו. דברי האצטגניניו שקר מפני הדעת, שכל אותן ההבלים שאמרו כבר בטלה אותן הדעת בראיות ברורות. וגם הם שקר אצלנו מפני קבלת הדת, שאלו היה הדבר כן - ומה הועילה התורה, המצוה והתלמוד? זה האיש, וכן כל איש ואיש, אין בידו כח לעשות כלום מדעתו, והרי דבר אחר מושף אותו על פרחו להיות קר ושלם להיות קר, ומה הועיל הצווי והתלמוד? נמצא אלו הטפשים מבטלין דת משה רבנו, יתר על שהדעת מבטלת דבריהן, בכל אותן הראיות שאומרים הפילוסופים לבטל דברי הפשדים והפלגים וחבוריהם. וגם דברי הפילוסופים שאומרים שדברים אלו קרי - שקר הן אצלנו. מפני קבלת הדת.

ודרך האמת, שעליה אנו סומכין ובה הולכין, היא, שאנו אומרים שזה ראובן ושמעון - אין שם דבר שמוסף זה להיות בסם ועשיר וזה להיות ברסי ועני, ואפשר שישתנה הדבר ויהיה הפך, כמו שאמר הפילוסוף, אבל הפילוסוף אומר שזה קרי, ואנו אומרים שאינו קרי, אלא דבר זה תלוי ברצון מי שאמר והיה העולם, וכל זה דין ומשפט. ואין אנו יודעים סוף חכמתו של הקב"ה, ולידע באי דין ומשפט גזר על זה להיות קר ועל זה להיות קר, כי לא פדרכינו דרכיו ולא פמחשבותינו מחשבותיו. אבל חכמים אנו לקבע בדעתנו, שאם יחטא שמעון - ילקה, ועני, וימותו בניו, וכיוצא בזה, ואם שב ראובן, ותקן דרכיו וחפש במעשיו והלך בדרך ישרה - יעשיר, ויצליח בכל דרכיו, ויראה זרע ויארץ ימים. וזו היא עקר הדת. ואל יאמר אדם: והרי רבים עשו כן ולא הצליחו? - אין זו ראיה, היה להן עוון הגורם, או יסורין לנחלם דבר שהוא טוב מזה. כללו של דבר - אין דעתנו משגת דיני הקב"ה בבני אדם היאך הן בעולם הזה ובעולם הבא.

ודאיתנו עלה מעקרא היא, שכל דברי החזון בפוכבים שקר הן אצל כל בעלי מדע. ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מן החכמים בתלמוד ובמדרשות, שדבריהם מראין שבשעת תולדתו של אדם יגרמו לו הפוכבים קר וקר. אל יקשה זה בעיניכם, שאין הדרך שיניח אדם הלכה למעשה ויהדר אפירכי ואשנוניו, וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת, ושכבר נתאמתו בראיות, וינער פפיו מהן, ויתלה בדברי יחיד מן החכמים, שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש באותן הדברים רמז, או אמרן לפי שעה ומעשה שהיו לפניו. הלא תדעו שהרי כמה פסוקים מן התורה הקדושה אינן כפשוטן, ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו - תרגמו המתרגמים תרגום שהדעת סובלת. ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו, שהענינים לפניו הן ולא לאחור. וכבר הגדתי לכם את כל לבי בדבר זה.

הטעם לכך שהדעות שקר בעבורנו

אין מקרה אבל יכול להיות אחרת

אין לבטל ראיות מפני מאמרי יחידים

ברסי - מעבד עורות (עבודה עם ריחות מאוסים). **בסם** - מוכר בשמים. **האצטגניניו** - החוזים בכוכבים. **הדת** - התורה. **דבר אחר** - המזל. **יתר על** - מלבד. **עשו כן** - עסקו בתורה ובמצוות. **לנחל וכו'** - לזכות בשכר בעולם הבא. **ודאיתנו וכו'** - מה שבאנו מתחילה לעסוק בו. **שבשעת תולדתו** - זמן לידת האדם. **ויהדר אפירכי ואשנוניו** - יחזר אחר קושיות ותירוצים. **אל ישליף אדם דעתו אחריו** - יאמין בדברים המנוגדים לשכל. **שהענינים לפניו** - כלומר: כשם שעצימת העיניים מלראות את אשר לפניו מפילה את האדם במכשולים גשמיים, כן עצימת עין השכל מפילה את האדם במכשולים רוחניים (הרב שילת).

ביאורים

הרמב"ם מתאר כאן את הרקע לאגרות בעניין המשיח שהתקבצו יחדיו באיגרת תימן. באותה תקופה אדם אחד סחף רבים אחריו, בכישרון ובהצלחה רבה, בטענה כי הוא מיישר הדרך לפני המשיח. חלק מהטעות של ההמון שהלך אחריו היה בהתבוננות "אל מראהו ואל גבה קומתו", במקום לבחון את הראיות שאותן הוא נושא עמו. הרמב"ם הבין מיד את הסכנה שבמציאות זו, ולו רק מצד הגויים שיפגעו בישראל לאחר שיתברר כי איש זה הינו שקרן, ונחלץ הרמב"ם לפעולה. באיגרת תימן הרמב"ם כותב סימנים אמתיים למשיח, לתקופה שבה הוא יבוא, ומדדים נוספים לבחינה. בסופו של דבר אחד ממלכי ערב הרג איש זה מפני שלא היו בידו ראיות לאמת את דבריו, ואחרי שבגאוותו התפאר לומר שהוא בן אלמוות. מדובר בתקופה קצרה של שנה אחת בלבד שבה הסתובב אותו משיח שקר, אך משקעים רבים נוצרו בתימן בעקבות אותו המעשה, מצד התנכלות הגויים ומצד הפחד ממשיחי שקר נוספים.

לפעמים אנו נוטים להאמין לדברים שאנו מצפים להם ביותר. הציפייה למשיח טבועה בנפשות ישראל. לא רק יהודים הלכו אחרי אותו אדם אלא אפילו ערבים, כי הרצון להיגאל מקשיי העולם משותף לכל בני האדם. עלינו להיזהר מהפיכת הדמיון למציאות, מפני שתוך זמן לא רב הדמיון יכול להתגלות כשקר גס, ולהסב נזקים רבים לנו ולסובבים אותנו. כך בדיוק קרה עם אותו משיח שקר שהגיע לתימן. כדי לברר את האמת מפני הדמיון הרמב"ם טרח וכתב שלושה קונטרסים המבררים את סימניו האמתיים של המשיח, וזו הדרכה טובה גם לנו, לברר בראיות מה הם דברי אמת מצד אחד, ומאלו בדיות עלינו להישמר מצד שני.

הרחבות

• משיחי שקר

ואמר שהוא שליח מיישר דרך לפני מלך המשיח. הרמב"ם מתאר תופעה של איש שפיתה אחריו רבים בטענה שהוא המשיח, וגרם במעשהו מכשול גדול. פעמים רבות משיחי השקר טענו שדבריהם מבוססים על תורת הקבלה, ובשמה הם הפיצו דעות מקולקלות בהמון - הם מיעטו בחשיבות קיום המצוות בפועל והדגישו את הכוונה ואת התכנים הפנימיים של המצוות.

הרשב"א התמודד עם בעיה זו, וביאר שעבודת ה' מבוססת בעיקרה על המצוות שנעשות לשם שמים, ולא על כוונות של מקובלים: "ועל ענין התפלה שאמרת כי בלתי הכוונה נחשבת (- התפילה) כמאומה לעובד באמת כי הכוונה יסוד הכל. אבל (האמת היא ש) הכוונות רבות ונחלקות למדרגות רבות... ולפי השגת כל אחד ואחד ימצא חן (- לפני הקב"ה). והמדרגה הראשונה שבכוונות, שכל ישראל עומדים עליה, היא שהכל יודעים ומודים שיש אלוה יתברך מחוייב המציאות, חידש העולם ברצונו כאשר רצה, ושנתן תורה לעמו ישראל בסיני תורת אמת וחקים ומשפטים צדיקים. ולו אנחנו ולפנינו נעבוד והוא המשגיח על מעשינו... ועל הכוונה הזאת יתפלל כל מתפלל בישראל, ואפילו הנשים ועמי הארץ. וכלם מקבלים שכר חלף עבודתם אשר הם עובדים. ואפילו מי שאינו יודע לכוין המלות ומחליף מלה במלה מקבל שכר על הכוונה הכללית... וחסו ושלומו למנוע (מ)ל התפלל כל מי שאינו יודע לכוין בכוונות שמכוונים אליהם גדולי החכמים. ולא לרפות ידיהם שאם אתה אומר כן נמצאו הקטנים והנשים ועמי הארץ נמנעים מן התפלה ומן המצוות..." [שו"ת הרשב"א א, תכג].

משיח השקר
בארץ תימן

(א) ועל עסקי המשיח, שהגיעו אליכם דברים משמי - לא כף היה המעשה ולא במזרח היה באספהאן, אלא בתימן עמד איש - לדבר זה כמו שתים ועשרים שנה - ואמר שהוא שליח מיישר דרך לפני מלך המשיח, ואמר להם שהמשיח שם בארץ תימן, ונתקבצו לו אנשים הרבה יהודים וערביים, והיה מסובב בהרים. וכתבו לי אחינו שבתמן כתב גדול, יודיעו לי משפטו ודרכו, וחדושין שחדש להם בתפלות, ומהו אומר, ואמרו שכתב ראו מנפלאותיו כף וכה, ושאלו לי על זה. והבנתי מכל הדברים שאותו האיש העני - חסר דעת, וירא שמים היה אבל אין חכמה בו כלל, וכל שאומר שעשה או שנגאח על דו - שקר וקזב. ופחדתי על היהודים ששם, וחברתי להן כמו שלש קנדריסין^ו בענין המשיח וסימניו וסימני הזמן שיראה בו, והזהרתי אותם שיזהירו לזה האיש שמא יאבד ויאבד קהלות. כללו של דבר - לאחר שנה נתפש, וברחו כל הנלוים עליו. ואמר לו מלך מן הערביים שתפשו: מה זה עשית? אמר לו: אמת עשיתי, ובדבר ה' עשיתי. אמר לו: מה המופת שלך? אמר לו: תחתך ראשי ואני אחיה. מיד אמר לו: אין לך אות גדול מזה, ונדאי אני וכל העולם אאמין ואדע כי שקר נחלו אבותינו. מיד הרגו לאותו עני, תהא מיתתו פפרה לו ולכל ישראל, ונענשו היהודים ברב המקומות ממון. ועד עתה יש שם חסרי הדעת יאמרו: עתה יהיה ינעמד. כף היו הדברים. ואם שמעתם שהגיע כתבי לפאס - שמא אותן הדברים ששלחת לתימן העתקו והגיעו לפאס.

ויכר אמרתי לכם שכל דקדוקי השאלות בענין זה כלם שריגי אילן אחד הן, ואני אצוה סיים לכם בדעת: "גדו אילנא^ו וקצצו ענפיהו אתרו עפיה ובדרו אנבה" (דניאל ד, יא), ונטעו במקומו עץ הדעת טוב ורע, ואכלו טובו ופריו, ושלחו ידיכם וקחו גם מעץ החיים, והקב"ה יזכנו ויזכק אתכם לארות פריו ולשבע מטובו עד אשר נחיה לעולם, אמן.

ונכתב בנחצו^ו גדול, בי"א בתשרי שנת אתק"ו לשטרות, בארץ מצרים, ישע יקרב.

התנצלות על
הקיצור

אל יאשימוני רבותי על קצר הדברים, שהכתב מוכיח שכתבתיו לשעתו, ואני טרוד הרבה מרב עסקי האמונה. וה' יודע, לולי הרב ר' פינחס ש"צ שלח שליח, והפציר בי עד בוש, ולא זז מפני עד אשר כתבתיו - לא הייתי משיב עתה, לפי שאין לי פנאי. ובעבור זה תדינוני לכף זכות. ושלום אחי ורבותי ירבה ויגדל.

קנדריסין - מאמרים, חוברות. גדו אילנא וכו' - כרתו האילן וקצצו ענפיו, פזרו את פירותיו, השירו והפילו עליו. בנחצו - בדחיפות.

הקדמה

ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו. ימות המשיח, תחיית המתים והעולם הבא - שלוש תקוות שעיינו כלות, מצפות ומייחלות אל התקופה שבה נראה עין בעין בהתגשמותן, בד בבד עם התגלות כבוד ה' והשגחתו על הארץ.

יחד עם אותה ציפיה גדולה, לא תמיד מושגים אלה ברורים לנו. מה סדר המאורעות? מה יקרה בימות המשיח? איך נקום בתחיית המתים? ומה בדיוק מצפה לנו בעולם הבא? כל אלו שאלות המטרידות את המאמינים בתורת משה.

במטרה לבאר זאת התייחס הרמב"ם בחיבוריו השונים הן לימות המשיח ולתחיית המתים, והן לעולם הבא. הוא הסביר את סדר המאורעות, כתב מה המאפיינים של כל תקופה, ולימד אותנו לאלו דברים עלינו לצפות, ואלו דברים לא יקרו - אף שההמון סבור שיתרחשו.

למרות דבריו המפורשים - היו שטעו במה שכתב והבינו אותם אחרת מכוונתו. לשם כך טורח הרמב"ם וכותב מאמר זה. מאמר תחיית המתים - מטרתו לבאר את עניין תחיית המתים, ולהשיב על הקושיות השונות שהועלו כנגד שיטתו של הרמב"ם בנושא.

לתחיית המתים קשר הדוק אל שני חלקיו הנוספים של המשולש - ימות המשיח והעולם הבא, וכמתבקש ניגע גם בהם במאמר זה, כאשר, לדעת הרמב"ם, העיקרי והעליון משלושתם הוא העולם הבא, שבו הנשמות קיימות לנצח ונהנות מזיו השכינה.

בעוסקנו בסוגיות חשובות אלה, נושאים אנו תפילה, מקווים ומייחלים לבוא הגאולה העתידה, ולקיימת עם ישראל כולו בתחיית המתים, על כל דורותיו עד אבותינו הקדושים, במהרה בימינו אמן.

ביאורים

לעתים קורה שאדם מנסה להסביר ולבאר עניין מסוים בצורה ברורה שאינה משתמעת לשתי פנים, ואף על פי כן טועים האנשים בדבריו, עד כדי הבנת ההפך מכוונתו.

דבר זה קרה אף לקב"ה בעצמו: הקב"ה, באמרו "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", התכוון להסיר כל אפשרות של 'שניות' - דהיינו ההנחה כאילו ישנם מספר 'אלים'. "ה' אלוהינו" הוא 'ה' אחד" - לא משנה באיזו הופעה ניפגש אתו. ודא עקא, דווקא מפסוק זה טעו הנוצרים ויצרו את אמונת השילוש.

כך, אומר הרמב"ם, ארע גם לו עצמו - אנשים מעם ישראל טעו בדבריו ופירשו אותם אחרת.

בחיבוריו השונים עוסק הרמב"ם בעיקרי התורה, שבהם צריך להאמין כל אדם מישראל. הרמב"ם התכוון להאיר עניין שלא התעסקו עמו מספיק קודם לכן, עניין 'העולם הבא'. אך ההרחבה בו גרמה לטעות בעניין אחר.

אף שיש שטעו בכתוב, אין זה פוגם בשכר הכותב. כשמטרת החיבור היא לקרב את דברי חז"ל העמוקים להבנת כל אדם, גם לאלו שאינם יכולים להבין את העמוקות, אף אם החיבור לא יוסיף ביאור, עדיין שכר הכוונה עודנו קיים. מכוח ההבנה בתועלת הרבה בחיבורים אלו ובחשיבות כתיבתם גם אם לא יועילו הרבה - נכתב החיבור הזה ונוספים כמותו, ובהם הרמב"ם מבאר עיקרים ועניינים חשובים בדברי חז"ל.

איגרת תחיית המתים

[תרגום ר"ש אבן תיבון]

אֵינְנו רְחוּק שְׂיִכּוֹן אֲדָם לְבָאָר עֵינֵי הַקְּדָמָה^ו מִן הַהַקְּדָמוֹת בְּלִשׁוֹן מְבֹאָר פְּשׁוּט, וְיִשְׁתַּדֵּל בּוֹ לְדַחֹת הַסְּפָקוֹת וְלְהַסִּיר הַפְּרוּשִׁים^ו, וְיִבְיֵנו חוֹלֵי הַנְּפֻשׁוֹת מִן הַלִּשׁוֹן הַהוּא הַפֶּה הַהַקְּדָמָה אֲשֶׁר כִּן לְבֹאָרָה.

וְהִנֵּה אֲרַע כְּיֹצֵא בְּזֶה בְּדַבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, וְהוּא כְּאֲשֶׁר כִּן אֲדוֹן הַנְּבִיאִים לְהוֹדִיעֵנו בְּדַבְרֵי ה' יִתְבַּרַךְ, שֶׁהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנֵי לוֹ, וְלְהַסִּיר מִנְּפֻשׁוֹתֵינוּ הַדְּעוֹת הַנְּפֻסָּדוֹת אֲשֶׁר הָאֲמִינוֹם הַמְּשֻׁנִּיִּים^ו, אָמַר מְבֹאָר לְזֹאת הַפְּנֵה^ו "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". וְהִבְיֵאוּ^ו רְאִיָּה מִזֶּה הַפְּסוּק עַל שֶׁהָאֵל הוּא שְׁלֵשָׁה וְאֶמְרוּ, אָמַר "ה' אֱלֹהֵינוּ" וְאָמַר "ה'" - הֲרֵי אֵלוֹ שְׁלֵשָׁה שְׁמוֹת. וְאָמַר אַחֵר כִּן "אֶחָד" - רְאִיָּה שֶׁהֵם שְׁלֵשָׁה, וְהַשְּׁלֵשָׁה אֶחָד. וְחִלְלָה לְאֵל.

וְכִשְׁאֲרַע דְּבַר זֶה בְּדַבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, כָּל שֶׁכֵּן שְׂיֹאֲרַע כְּכִיּוֹצֵא בּוֹ בְּדַבְרֵי בְּשׂוֹר וְדָם. וְכִאֲשֶׁר אֲרַע לְקִצֵּת הָאָמָה בְּפִרוּשׁ דְּבָרֵינוּ בְּפִנֵּה מִפְּנֵוֹת הַתּוֹרָה. שְׂאֲנַחְנוּ כּוֹנֵן לְהַעִיר עַל פְּנֵה גְדוּלָּה שְׁלֵא הִיוּ מְשֻׁגָּחִים אֵלֵיהָ, וְסִפְקוֹ^ו מִפְּנֵי זֶה בְּפִנֵּה מְבֹאָרֵת גְּלוּיָה בְּאָמָה אֵין סִפְקָ בָּהּ. וְזֶה, שְׂאֲנַחְנוּ כְּאֲשֶׁר נַחְלַצְנוּ לְמָה שְׂנַחְלַצְנוּ אֵלָיו מִן הַחַבּוּרִים^ו בְּתַלְמוּד הַתּוֹרָה וּבְאֹר מִשְׁפָּטֵיהָ, וְכּוֹנֵן בְּזֶה אֵל רְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ, לֹא לְבִקְשֵׁת שְׂכָר מִבְּנֵי אָדָם וְלֹא לְכַבּוֹד, אֲלֵא לְהִישִׁיר וּלְבָאָר וּלְהַבִּין לְמִי שְׂקִצְרָה דְּעַתּוֹ וְתַבּוּנְתּוֹ לְהַבִּין מַה שְׂקִדְמָנוּ מִחֻקְמֵי הַתּוֹרָה זְכוּרָנָם לְבִרְכָּהּ, לְפִי מַה שְׂחֻשְׁבָּנוּ וְנִרְאָה לָנוּ שְׂאֲנַחְנוּ קִרְבָּנוּ וְהַקְּלָנוּ עֲנִינֵים רְחוּקִים עֲמִיקִים, וְקִבְצָנוּ וְחִבְרָנוּ עֲנִינֵים מְפֻזְרִים וּמְפֻרְדִּים, וְיִדְעֵנו שְׂאֲנַחְנוּ מְרוּיָחִים עַל כָּל פְּנִים. וְהוּא, שְׂאֵם יְהִיָּה הָעֵנִין כְּמוֹ שְׂחֻשְׁבָּנוּ, מְהִיּוֹתָנוּ מְקַלִּים וּמְקֻרְבִים וּמְקַבְּצִים מַה שְׁלֵא עֲשָׂה כְּיֹצֵא בּוֹ אֶחָד מִמֵּי שְׂהַקְּדִימָנוּ, כְּבָר עֲלָתָה בְּיַדֵּנוּ תוֹעֵלֶת בְּנֵי אָדָם וְהַגְּמוּל מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ. וְאֵם אֵין הַדְּבַר כֵּן, וְלֹא עֲלָה מִדְּבָרָנוּ תוֹסֶפֶת בְּאֹר, וְלֹא הִקְלַעַל מַה שְׂחֻבְרָ זוּלְתָנוּ מִן הַקּוּדְמִים, עֲלָה בְּיַדֵּנוּ הַגְּמוּל מֵהַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ לְבַדּוֹ, וְיֵשׁ לָנוּ כּוֹנֵנְתָנוּ, וְרַחֲמָנָא לְבָא בְּעִי^ו.

וְצִיּוֹר זֶה הָעֵנִין הוּא אֲשֶׁר הִבִּיא הַלִּשׁוֹן וְהִיָּד לְחַבְרָ בְּכָל עֵינֵי מַה שְׂנַקְּנָה בּוֹ מַה שְׂזַכְרָנוּ מִן הַקְּבוּץ וְהַבְּאֹר.

ייתכן שהקורא יבין הפך כוונת הכותב

מטרת הכתיבה - לכוון לדברים שנשכחו

הַקְּדָמָה - תוֹכֵן מְסוּיִם. הַפְּרוּשִׁים - הַמוֹטְעִים. הַמְּשֻׁנִּיִּים - הַמְּאִמִּינִים בְּשְׁנֵי אֱלוֹהִים, אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רַע. הַפְּנֵה - הִיסוּד. וְהִבְיֵאוּ - הַנּוֹצְרִים. וְסִפְקוֹ - נוֹלְדוּ סְפָקוֹת. מִן הַחַבּוּרִים - מִשְׁנַה תּוֹרָה'. וְרַחֲמָנָא לְבָא בְּעִי - ה' רוצה את כוונת הלב.

ביאורים

כאשר רוצה אדם לכתוב חיבור, מלמד אותנו הרמב"ם, ראוי שיעסוק ויחבר בעניין הצריך כתיבה, ולא בעניין שהוא רוצה לכתוב עליו. מסיבה זו התעורר הרמב"ם לכתוב על 'שרשי ועיקרי הדת'. הוא חשב לכתוב ספר המבאר את פרטי התורה, אך הבין שאין זה מתקבל על הדעת לבאר את פרטי התורה (עניני ההלכה) ולעזוב את שרשי התורה (יסודות האמונה). הרעיון הזה התחזק אצלו יותר כשפגש באנשים שהיו נחשבים בזמנו לחכמי ישראל, והם חשבו שהקב"ה הוא גוף (חלקם היו מסופקים בכך, וחלקם היו בטוחים במחשבתם זו). דעות כאלו נוגדות כליל את תפיסת התורה, והרמב"ם מכנה אותן 'שיגעון ודמיון נפסד' שמתאים לנערים וקטנים. הן נובעות בין השאר מאי-כישורם השכלי של אותם בני אדם, ולפיכך נצרכת הסברה בדרך של סיפור דברים והצגת העיקרים כמו שהם. אין הם קהל היעד המתאים לשמיעת הוכחות שכליות, כיוון שלא ישכילו להבינם.

חיבוריו של הרמב"ם - ההקדמה למשנה, ההקדמה לפרק חלק וכן פרקי האמונה שב'משנה תורה'- הם בסגנון כזה. הרמב"ם אינו מתעסק שם בראיות והוכחות אלא פשוט מביא ומפרט את העיקרים שהוא רוצה שהלומד ידע. הרמב"ם כותב שהוא מצפה מאלו הנקראים תלמידי חכמים שיבנו את עולמם הרוחני על יסודות חזקים שמקורם בדברי חז"ל, ובכך יהיו שלמים ורצויים לפני בוראם, ולא - כפי שקורה רבות - שלמים ורצויים אל ההמון.

הרחבות

• הרמב"ם מעמיד הדת

וְכַאֲשֶׁר נִחְלַצְנוּ לָזֶה... לְבָאֵר וּלְקַרְבֵּי סְעִיפֵי הַדֵּת. הרב קוק מבאר את חשיבות חיבוריו של הרמב"ם, אשר העמיק וביאר את יסודות האמונה: "ואני תמה איך נוכל להעלים את עינינו מלהחזיק טובה לרבינו הרמב"ם על עבודתו הגדולה בספר המורה (- נבוכים). להעמיד את יסוד קדושת האמונה על טהרתו ולהרחיק את ההבלים הנוראים של ההגשמה באלהות מעל גבול ישראל. נקל לנו לתאר מה היה גורל האמונה, לולא עבודתו הקדושה הזאת אשר עבד בה במסירות נפש כל כך ואשר סבל עליה סבלות כל כך נוראה, אשר רק נפש קדושה כנפשו הגדולה היתה יכולה לעבור עליה בכל כך דרך נועם ושלו, ומפעלו זה גרם שבי"ה בכלל תמה ונכרתה אמונת טעות זו מלב האומה כולה, ונקבע יסוד בכל לב בעיקר הדת, להאמין באמונה שלמה שהקב"ה אין לו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל. וה' יודע עד איזה דרגה של הבל והזיה היתה יכולה הטעות של אמונת ההגשמה להגיע לולא בא רבנו להציל את נשמת האמונה ממצולות הטעיה הזאת" [מאמרי הראיה א, לאחדותו של הרמב"ם]. בראי הדורות רואה הרב קוק כמה חשובה היתה מלחמתו של הרמב"ם להעמיק את יסודות האמונה ולהעמיד את הטועים על מקומם. כיום המציאות הכללית היא של אמונה טהורה, בלא כל סיגים ומושגים כמו הגשמת הבורא, וכל זה בזכות המפעל החשוב הזה של הרמב"ם.

יש המאמינים
שה' הוא בעל גוף

וְכַאֲשֶׁר נִחְלַצְנוּ לָזֶה, ראינו שאינו מן הדין לְדוֹן לְמָה שֶׁנִּנְרָצָה, רצוני לומר לְבָאֵר וּלְקַרְבֵּי סְעִיפֵי הַדֵּת וְלַהֲנִיחַ שְׂרָשׁוֹי וְנַעֲזְבִים שְׂלָא אֲבָאֲרָם וְלֹא אִישִׁיר אֶל אֲמַתְתָּם. וְכָל שְׂכָן שְׂכָבֵר פִּגְשָׁנוּ אָדָם שֶׁהָיָה נִחְשָׁב שֶׁהָיָה מַחְכְּמֵי יִשְׂרָאֵל, וְחֵי הַשֵּׁם יִדְעֵה הָיָה דֶּרֶךְ מִשָּׂא וּמַתָּן בְּמַלְחַמַּתָּה שֶׁל תּוֹרָה לְפִי מַחְשַׁבְתּוֹ מִנְעוּרָיו, וְהוּא הָיָה מְסַפֵּק אֶם הַשֵּׁם גָּשָׁם, בְּעַל עֵינֵי יָד וְרִגְלֵי בְנֵי מַעִים, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּפִסְוִקִים, אוֹ אֵינוֹ גּוֹף. אֲמָנָם אַחֲרֵים שֶׁפִּגְשָׁתִי מֵאֲנָשֵׁי קִצֵּת אֲרָצוֹת, פִּסְקוֹ לְגַמְרֵי שֶׁהוּא גּוֹף, וְהַחֲזִיקוּ לְכּוֹפֵר מִי שֶׁהָיָה מֵאֲמִין חֲלוּפוֹ, וְקִרְאוּהוּ מִיָּן וְאֲפִיקוּרוֹס. וְהִבִּינוּ דֶּרְשׁוֹת רְבוֹת עַל פְּשׁוּטִיהֶן. וְכִי־צֵא בָּזֶה שֶׁמַּעֲתִי עַל קִצֵּת אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא רָאִיתִי.

וְכַאֲשֶׁר יַדְעִתִּי בְּאֵלוֹ הַאֲוִבָדִים לְגַמְרֵי שֶׁהֵם מְקַצִּים, וְחוֹשְׁבִים שֶׁהֵם חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵם הֵם הַסְּכָלִים שֶׁבְּבְנֵי אָדָם וְיֹתֵר תּוֹעֵי דֶּרֶךְ מִהֲבִהֶמָּה. וְכִבֵּר נִתְמַלֵּא מִחֵם מִשְׁגֵּעוֹנוֹת הַנְּשִׁים הַזְּקֵנוֹת, וְדַמְיוֹנָם הַנְּפִסְדוֹת פְּנֵעֵרִים וְכֹנְשִׁים, רָאִינוּ שֶׁצָּרִיךְ לָנוּ לְבָאֵר בְּחִבּוּרֵינוּ הַתְּלַמּוּדִיִּים עֲקָרִים תּוֹרִים עַל צַד הַסְּפּוֹר לֹא עַל צַד הַבִּיא רָאִיָּה. כִּי הַבֵּאת הַרָאִיָּה עַל הַשְּׂרָשִׁים הֵחֵם צָרִיךְ לְמַהֲרֵי רְבוֹת, לֹא יִדְעוּ הַתְּלַמּוּדִיִּים דְּבַר מֵהֵם, כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ בְּמוֹרָה הַנְּבוֹכִים. וּבְחֲרָנוּ לְהִיּוֹת הָאֲמַתוֹת מְקַבְּלוֹת אֶצֶל הַהֶמוֹן לְפַחֲוֹת.

וְזָכְרָנוּ בְּפִתְיַחַת חֲבוּר הַמְּשֻׁנָּה עֲקָרִים רְאוּיִים לְהֶאֱמִין בְּנְבוּאָה וְעֲקָרֵי הַקְּבֻלָּה וְמָה שִׁיתְחַיֵּב שִׁיאֲמִינָהוּ כָּל רֶבֶן בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פִּה. וּבְאֲרָנוּ בְּפִרְק חֲלֵק שְׂרָשִׁים נִתְלִים בְּהַתְחַלָּה וּבְגִמּוּל, רִצּוֹנִי לומר מָה שֶׁנִּתְלָה בְּיַחּוּד וְבְעוֹלָם הַבָּא, עִם שְׂאָר פְּנוֹת הַתּוֹרָה. וְכֵן עֲשִׂינוּ גַם כֵּן בְּחִבּוּרֵנוּ הַגְּדוֹל הַמְּכֻנָּה "מְשֻׁנָּה תּוֹרָה", אֲשֶׁר לֹא יִכִּירוּ מַעֲלָתָהּ אֶלָּא הַמּוֹדִים עַל הָאֲמַת מֵאֲנָשֵׁי הַדֵּת וְהַחֲכָמָה שִׁיהִיָּה לָהֶם שְׂכָל טוֹב וְהַפְּרָה בְּדַבְרֵי הַחֲבוּר וְיִדְעֵה בְּפִזּוֹר הַדְּבָרִים הֵחֵם אֲשֶׁר קִבְּצָתִים וְאִיךְ פִּזְרָתִים. וְזָכְרָנוּ בּוֹ גַם כֵּן כָּל הַעֲנִינִים עֲקָרִים הַתּוֹרִים וְהַתְּלַמּוּדִיִּים, וְכִנּוּנוֹ בָּזֶה שִׁיהִי אֵלֶּה הַנְּקָרָאִים תְּלַמְּדֵי חֲכָמִים, אוֹ חֲכָמִים, אוֹ גְּאוּנִים, אוֹ כְּמוֹ שֶׁתְּקַרְאָם, בּוֹנִים אֶת סְעִיפֵיהֶם עַל שְׂרָשִׁים תְּלַמּוּדִיִּים, וְתִהְיֶה תּוֹרַתָם סְדוּרָה עַל פִּיהֶם, וְתְלַמּוּדָם בְּמִסְלָה עוֹלָה. וְכָל זֶה נִבְּנָה עַל עֲקָרִים תּוֹרִים, וְלֹא יִשְׁלִיכוּ יְדֵיעַת הַשֵּׁם אַחֲרֵי גִוָּם, אֲבָל יִשְׁמְרוּ הַשְּׂתַדְלוּתָם הַגְּדוֹל וְזָרִיזוּתָם עַל מָה שִׁישְׁלִימוּ וְיִקְרְבוּ אֶצֶל בּוֹרְאָם, לֹא עַל מָה שִׁיבִיא בָּהֶם הַשְּׁלֵמוֹת אֶצֶל הַהֶמוֹן.

שְׂאִינוּ מִן הַדֵּין וְכו' - שלא ראוי לכתוב רק את פרטי ההלכה. **שְׂרָשׁוֹי -** עיקרי האמונה. **בְּחִבּוּרֵינוּ הַתְּלַמּוּדִיִּים -** ספרינו ההלכתיים. **הַתְּלַמּוּדִיִּים -** אנשי ההלכה. **זָכְרָנוּ -** הזכרנו, כתבנו. **בְּפִתְיַחַת וְכו' -** הקדמת הרמב"ם לפירושו למשנה. **הַקְּבֻלָּה -** מסורת העברת התורה. **שִׁיתְחַיֵּב -** שחייב. **רֶבֶן -** המאמין בתורה שבעל פה ואינו מכת הקראים. **בְּיַחּוּד -** האמונה בה' אחד. **עֲקָרִים תּוֹרִים -** והתלמודים - הכוונה לעקרי האמונה וליסודות וכללים הלכתיים. **סְעִיפֵיהֶם -** ענפיהם, כלומר פרטי ההלכות. **אַחֲרֵי גִוָּם -** חוצה להם (למחשבתם).

לעילוי נשמת אריאל צבי ז"ל בן יוסף יצחק ודליה יבלטו"א שטריגלר

ביאורים

הרמב"ם ממשיך ואומר שאחד העיקרים, שאותם ביאר ובהם הרחיב, הוא העולם הבא. הוא ביאר יסוד זה, וכמעט ולא הרחיב בעניין אחר - תחיית המתים. הסיבה לכך היא שהרמב"ם ראה שהעולם מתעסק הרבה ב'תחיית המתים'. בני האדם שואלים ודנים האם יקומו המתים בלבושיהם אם לאו ובשאלות כגון אלו, אך בעולם הבא עצמו - לא הייתה התעסקות, לפיכך החליט להרחיב בעניין העולם הבא.

הרמב"ם ביאר שם שתחיית המתים היא עיקר חשוב, אף שאינה תכלית הכל. התכלית לפי דברי הרמב"ם - זהו העולם הבא. השכר והעונש העיקריים - גם הם רק בעולם הבא: השכר הוא הדבקות בקב"ה ונחילה של העולם הבא, והעונש הוא הגירוש והמרחק הרב מהעולם הבא, מהקרבה לקב"ה.

תחיית המתים קיבלה התייחסות אחרי האריכות בדבר העולם הבא. הרמב"ם הזכיר שם שתחיית המתים היא יסוד חשוב ומהותי בתורתנו, ואין לכופר בה חלק בתורה. גם במשנה תורה מנה הרמב"ם את אלו שאין להם חלק לעולם הבא, וכלל את הכופר בתחיית המתים במניינם, וסיים והדגיש את המניין המדויק של העיקרים, כדי שאיש לא ישמיט את אחד העיקרים המנויים. הטענה שלפי הרמב"ם אין תחיית המתים אינה נכונה כלל. לא רק שלדעת הרמב"ם יש תחיית המתים, אלא זה גם נחשב לשיטתו לאחד מעיקרי האמונה. מה שנכון הוא שלדעת הרמב"ם תחיית המתים (אף שתתקיים ודאי) אינה עיקר התכלית והיעוד של האדם ושל העולם.

הרחבות

• כופר בתחיית המתים

מי שאין לו חלק לעולם הבא... הכופר בתחיית המתים. המשנה אומרת: "ואלו אין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה" [סנהדרין י, א]. כך גם כותב הרמב"ם: "ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים... והכופרים בתחיית המתים" [הלכות תשובה ג, ח]. אך רש"י מסביר את המשנה בצורה שונה: "האומר אין תחיית המתים מן התורה. שכופר במדרשים דדרשינן (- שדרשו ולמדו אותם) בגמרא... מניין (- מהיכן נלמד) לתחיית המתים מן התורה ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא (- שלא רמזים בתורה) כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו... הלכך כופר גמור הוא" [סנהדרין צ]. לפי רש"י, גם אדם המאמין בתחיית המתים וסובר שבעתיד יקומו המתים לתחייה - אם אינו מאמין שתחיית המתים היא מהתורה, כלומר כופר בדרשות חז"ל שדרשו והוכיחו שתחיית המתים אינה מופיעה רק בתורה שבעל פה אלא כבר כתובה ורמוזה בתורה שכתב - הוא כופר גמור, ואין לו חלק לעולם הבא.

והיה מפלל השרשים ההם אשר העירונו עליהם - העולם הבא. והחלונו לספר באמתת העולם הבא והארכנו בו, וזכרנו ראיות דברי הפתוב וראיות דברי חז"ל עליו, ופרשנו מה שראוי לאנשי חכמה. ובארנו בפרק חלק, והודענו הסבה אשר שמתנו לבאר לכוון העולם הבא מבלתי תחית המתים. ואמרנו, שלא ראינו בני אדם נושאים ונותנים רק תחית המתים לבד, היקומו ערמיים או בלבושיהם, וכיוצא באלו השאלות. אמן העולם הבא ששכחונו לגמרי.

ועוד, שאנחנו בארנו שם שתחיית המתים היא פנה מפנות תורת משה עליו השלום, שאינה התכלית האחרון, הוא חיי העולם הבא. וכל זה כדי לבאר הספק הגדול אשר יחשב שאין בתורה גמול ולא ענש אלא בעולם הזה, ושלא נזכר בה גמול ולא ענש בעולם הבא בבאור. ובארנו מדברי התורה לפי מה שפרשו לנו רבותינו, שהתורה פונה אל התכלית בענש, והיא הפרת מן העולם הבא. ואלו העניינים בעצמם הם אשר בארנו והארכנו בהם גם בחבור בהלכות תשובה.

אבל בפרק חלק בארנו שם כמו שימצאנו מי שייסתפל בו, אחר שהארכנו בדבר העולם הבא. ואמרנו שתחיית המתים פנת התורה, ואין חלק למי שלא יאמין בה בתורת משה רבנו. אמן, אינה התכלית האחרון. וכן בחבור מנינו מי שאין לו חלק לעולם הבא, וכללנום במספר, ואמרנו שהם עשירים וארבעה, מיראתנו שיחסר אחד מן המעתיקים אחד, ויאמר האומר שלא זכרנו אותה.

ומפלל העשירים וארבעה שמונינו שם, הכופר בתחיית המתים. וכאשר זכרנו העולם הבא, בארנו גם כן שם שהוא התכלית האחרון, ואמרנו בזה הלשון: "וזה השכר אשר אין שכר למעלה הימנו, וטובה אשר אין אחריה טובה".

רק - אלא. פנה - יסוד ועיקר. הוא - התכלית היא. הספק - השאלה, הקושי. התכלית האחרון - המטרה הסופית.

ביאורים

הרמב"ם טוען שלא ייתכן שהקב"ה ייצור מציאות של דבר אשר אין בו שימוש. לא ייתכן שבעולם הבא יעמוד האדם בגופו, כיוון שאין בעולם הבא שימוש לגוף, ולפיכך ודאי שלא ימשיך להתקיים שם. היו שטענו כנגד הנחה זו, שמשה ואלהיו הרי היו בגופם ועמדו בלא אכילה, שתיה ושינה. מוכח, אם-כן, שיייתכן שהאדם יעמוד בגופו גם כאשר אין לו שימוש. עונה הרמב"ם - אין בזה ראייה. משה רבנו ואלהיו הנביא השתמשו בגופם לפני הנס ואחריו. אחר קבלת הלוחות משה רבנו שב לרוב העניינים הגשמיים (מלבד חיי האישות). החיים בעולם הבא לעומת זאת, הם חיים נצחיים, ואין מועד נתון שבו יהיה לפתע צורך בגוף.

מדוע ההמון חושב כך? ההמון מייחס מציאות וממשות רק לדבר שאותו אפשר לחוש ולהרגיש. לכן רק לגוף הם מייחסים 'מציאות'. כך גם ביחס למקרים שבגוף - דהיינו לתכונות שלו (כגון חזוק, או חולשה) - מייחסים הם מציאות מסוימת. הם מבינים שהמקרים קיימים. אך מה שאינו מאלו שני הדברים, אינו 'קיים' אצלם. על פי עיקרון זה, גם הא-ל לדעת רבים מהם הוא בעל גוף, ולכן לדעתם גם לצדיקים בעולם הבא יש גוף.

לחכמי האמת הסתכלות שונה לגמרי על העולם. ככל שהנברא הוא יותר נבדל מהחומר, פחות קשור בחומר - אזי הוא יותר נצחי, יותר קיים. החומר משתנה - בריות נולדות, גדלות, מתפתחות, ולבסוף מזקינות ועוברות מן העולם. כן הדין בהרים, יערות, בניינים רבי-קומות ונהרות שוטפים. החומר אמנם נראה חזק, אך שינויים חיצוניים או פנימיים משפיעים ללא הרף על מצבו ועמידותו. המציאות האמתית - היא של הדבר הנבדל. דבר הנבדל מן החומר - ממילא יש לו קיום, כיוון שהשינויים התכופים בעולם אין בכוחם להשפיע עליו. כזה הוא הקב"ה. הוא נבדל מהחומר תכלית ההבדלות, ולכן נאמר שהוא יהיה, הווה ויהיה, קדמון וקיים לעד. וכעין זה - המלאכים ובני העולם הבא. הם אינם חומר ולא קשורים בחומר, אלא בריות רוחניות, וזה מה שמאפשר את נצחיות קיומם.

הרחבות

• עולם הבא

שְׁבַע עוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ מִצִּיאוֹת גּוֹפוֹת. הרמב"ם במשנה תורה מרחיב בענייני העולם הבא: "העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת" [הלכות תשובה ג, ב]. העולם הבא אינו עולם הנשמות, אין בו גוף אלא נשמה רוחנית בלבד. **הראב"ד** משיג עליו וסובר שיש גוף בעולם הבא "כי בגוייתם הן עומדין חיים". **הלחם משנה** מסביר את המחלוקת ביניהם: הרמב"ם סובר שהעולם הבא ותחיית המתים הם שתי תקופות שונות - תהיה תחיית המתים ולאחריה יהיה העולם הבא, שאי ימותו כל אלה שחזרו לחיים בתחיית המתים. **הראב"ד** ואחרים חלקו עליו ואמרו שתחיית המתים היא העולם הבא, ובתחיית המתים יעמדו האנשים בגופם הגשמי. אמנם רבי יוסף אלבו כותב: "ועל כן אני אומר כי מה שנזכר במשנת כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא הוא כנוי לשכר הבא לנפש בכלל אחר המות, הן המדרגה הבאה לו לאדם אחר תחיית המתים, הן המדרגה הבאה לו מיד אחר המות... והמדרגה הבאה לו לאדם מיד אחר המות תוך י"ב חדש היא הנקראת בלשון רבותינו ז"ל גן עדן... והיא מדרגת שלמות וכבוד... הרי שבארו בפירוש שמדרגת נפשותיהן של צדיקים אחר שנפטרו מהגוף וקודם תחיית המתים היא במדרגת מלאכי השרת... ואולם יש בלשון העולם הבא מדרגה אחרת תקרא גם כן העולם הבא סתם, והיא באה לאדם אחר תחיית המתים" [ספר העיקרים ד, לא] - ישנם שני עולמות המכונים 'עולם הבא', האחד הוא עולם הנשמות - שבא אחרי המוות, והשני הוא העולם הבא שאחרי תחיית המתים.

וּבִאֲרָנוּ גַם כֵּן שֶׁבְּעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ מִצִּיאוֹת גּוֹפוֹת°, אַחַר שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה שְׂאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה וְלֹא מִשְׁגָּל, מִן הַשֶּׁקֶר° שִׁיְהִי לוֹ הַכֹּלִים° לְבִטְלָה, חֲלִילָה לְהֵשֶׁם מִפְּעַל הַבְּטָלָה. כִּי כִּשְׂיִהִי לְאָדָם פֶּה וְאַצְטוּמְכָא° וְכַבֵּד וְכֹלֵי הַמִּשְׁגָּל, וְהוּא לֹא יֵאָכֵל וְלֹא יִשְׁתֶּה וְלֹא יוֹלִיד, יְהִיֶה אִם כֵּן מִצִּיאוֹתָם בְּטָלָה גְמוּרָה.

וְאֵין רֵאוּי שִׁיְחַלֵּק אָדָם עַל הַפְּנִינִים הָאֵלֶּה שִׁישׁ עֲלֵיהֶם רֵאוּיֹת שְׁכִלְיוֹת בְּפִשׁוּטֵי דְרִשׁוֹת°, שְׂרָאוּי לְאִמְרוֹן בְּפָנֵי הַנְּשִׁים בְּבֵית הָאֵבֶל. וְכַבֵּר סֵתֵר מִי שִׁסְתֵּר דַּעְתָּנוּ זֶה, בְּאִמְרוֹ הִנֵּה מֹשֶׁה וְאֵלֵיהֶם עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם עֲמָדוּ זְמַן בְּלֹא אֲכִילָה וְשְׁתִּיָּה, וְהֵם גּוֹפוֹת, כֵּן יְהִי בְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא.

לֹא אֲלִיכֶם כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוֹ וּרְאוּ! מֹשֶׁה וְאֵלֵיהֶם עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם, כְּלִיָּהֶם לֹא הָיוּ לְבִטְלָה, שִׁשְׁנֵיהֶם הָיוּ אֲנָשִׁים מְבִנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲכָלוּ וְשָׁתוּ בָהֶם לְפָנֵי הַמּוֹפֵת° וְאַחֲרָיו, וְאֵיךְ יִקְיֶשׁוּ מִזֶּה לְמִצִּיאוֹת הַנִּמְשָׁקֶת° אֲשֶׁר אֵין תְּכִלִּית לָהּ, אֲלֵא כִּמּוֹ שֶׁאֲמָרוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה "לְעוֹלָם שֶׁכָּלוּ טוֹב לְעוֹלָם שֶׁכָּלוּ אֲרָךְ" - אֵיךְ יְהִי בּוֹ כָּלִים לְגוֹף לְבִטְלָה!?

וְכַבֵּר נוֹדַע שֶׁהַגּוֹף בְּכָלּוֹ אֲמָנָם הוּא כְּלִי לְנַפְשׁ, לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל הַפְּעֻלוֹת אֲשֶׁר אֵין פְּעֻלָּה אַחַת מִהֶן נִמְצָאת לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלוֹ לֹא יָדְעוּ גְדֵל הַגְּנוּת הַמְחֻיָּב לְמִי שִׁיְחַס לְשֵׁם פְּעַל הַבְּטָלָה, וְהַמְצִיא כָּלִים שִׁיְבַקֵּשׁ מֵהֶם תְּכִלִּית לְלֹא תְּכִלִּית°.

וְאֲמָנָם יְחִיב זֶה° כְּלוֹ מַה שִׁיַּעֲלֶה בְּדַמְיוֹן הַהִמּוֹן, אֲשֶׁר לֹא יֵאֱמִינוּ שִׁישׁ מִצִּיאוֹת חֲזָק רַק לְגוֹף. וְמַה שֶׁאֵינוֹ גּוֹף, אֲבָל הוּא בְּגוֹף, רְצָה לוֹמַר כְּמִקְרִיָּם, הוּא גַם כֵּן נִמְצָא אֲצֻלָּם, אֲבָל אֵין חֲזָקָתוֹ בְּמִצִּיאוֹתוֹ כְּחֲזָק הַגּוֹף. וְאוֹלָם מַה שֶׁאֵינוֹ גּוֹף וְלֹא מְקַרָּה בְּגוֹף, אֵינוֹ נִמְצָא אֲצֻלָּ הַסְּכָלִים, אֲשֶׁר הֵם בְּלֹא סִפְק, אֵף עַל פִּי שֶׁהִזְקִינוּ°, גְּמוּלֵי מוֹחֲלָב עֲתִיקֵי מוֹשְׁדִים. וּמִפְּנֵי זֶה יֵאֱמִינוּ רַבָּם שֶׁהֵשֶׁם גּוֹף אֲצֻלָּם, שֶׁאֵם לֹא יְהִיֶה גּוֹף אֵינוֹ נִמְצָא.

וְאֲמָנָם הַנִּקְרָאִים חֲכָמִים בְּאֲמָת, לֹא עַל דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה°, הִנֵּה הַתְּבַאֵר אֲצֻלָּם שֶׁכָּל נִבְדָּל מִן הַחֲכָמֵר° הוּא יוֹתֵר חֲזָק הַמְצִיאוֹת מִבְּעַל הַחֲמֵר. וְאֵין רֵאוּי לוֹמַר יוֹתֵר חֲזָק, אֲבָל° מִצִּיאוֹת הַנִּבְדָּל יוֹתֵר אֲמָתִי, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִשְׁיַגְהוּ° אַחַד מְאוֹפְנֵי הַשְּׁנוּי. וְהֵם אֲשֶׁר הַתְּבַאֵר אֲצֻלָּם בְּמוֹפֵת שֶׁהֵשֶׁם אֵינוֹ גּוֹף. וּמִפְּנֵי זֶה מְדַרְגֵּת מִצִּיאוֹתוֹ יַעֲלֶה בְּתְּכִלִּית הַחֲזִיק. וְכֵן כָּל נִבְרָא נִבְדָּל, רוֹצֵה לוֹמַר הַמְּלֻאָכִים וְהַשְּׁכָל, הוּא בְּמִצִּיאוֹתוֹ חֲזָק מְאֹד, קָיָם יוֹתֵר מִכָּל גּוֹף. וּמִפְּנֵי זֶה נֵאֱמָיִן אֲנַחְנוּ שֶׁהַמְּלֻאָכִים אֵינָם גּוֹפוֹת, וְשִׁבְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא נְפֻשׁוֹת נִבְדָּלוֹת, רוֹצֵה לוֹמַר דַּעוֹת. וְכַבֵּר בְּאֲרָנוּ רֵאוּיֹת מִן הַתּוֹרָה עַל זֶה בְּמִאֲמָרְנוּ הַמְּכֻנָּה "מוֹרָה הַנְּבוֹכִים".

מִצִּיאוֹת גּוֹפוֹת - חיים גופניים גשמיים. **מִן הַשֶּׁקֶר** - לא ייתכן. **הַכֹּלִים** - אברי הגוף. **וְאַצְטוּמְכָא** - קיבה. **בְּפִשׁוּטֵי דְרִשׁוֹת** - ישנם דברי אגדה בחז"ל שלפי פשוטות לשונם נראה שיש גוף בעולם הבא. **הַמוֹפֵת** - הנס. **לְמִצִּיאוֹת הַנִּמְשָׁקֶת וְכו'** - למציאות קבועה ונצחית. **לְלֹא תְּכִלִּית** - ללא מטרה ומשמעות. **יְחִיב זֶה** - מה שמכריח וגורם לטעות שיש גוף בעולם הבא. **אֵף עַל פִּי שֶׁהִזְקִינוּ וכו'** - למרות שהם מבוגרים בגילם, מחשבתם כתינוקות. **הַעֲבָרָה** - משל ומליצה. **נִבְדָּל מִן הַחֲמֵר** - מציאות רוחנית. **אֲבָל** - אלא. **שֶׁלֹּא יִשְׁיַגְהוּ** - לא חלים בו.

ההמון חושב שלה' יש גוף כי רק לגוף יש קיום לרוחני יש קיום יותר מדבר גופני

אגרות תחיית המתים "ב' שבט

ביאורים

יש מן ההמוון כאלה שיתקשו להבין את עובדת רוחניותם של המלאכים. הם ינופפו בכתוב שהמלאכים הבאים אל אברהם אכלו, ומשמע, אם-כן, שהמלאכים הם בעלי גוף, וכמותם גם בני העולם הבא. ייתכן אף, מוסיף הרמב"ם, שאותם בני-ההמוון, בהתחזק דעתם על גשמיות המלאכים, יבואו ויגנו את דעתו ודעת החכמים. יש להניח להם בטעותם, אומר הרמב"ם, ואנו מוחלים להם על הגנאי ומבינים אותם, כיוון שיש הרבה פסוקים המורים כדעתם. וכל עוד לא ישייכו גשמות לקב"ה, די לנו בזה.

דעת הרמב"ם היא שלמרות הפסוקים המורים על גשמות הקב"ה והמלאכים, הרי כיוון שהשכל מסרב לקבל זאת, ומוכיח הפך הדבר, יש להסביר את אותם הפסוקים על פי הכלל של חכמינו: "דיברה תורה כלשון בני אדם" [נדרים ג.].

בני האדם המייחסים גשמות למלאכים ולבני העולם הבא, טוענים גם שאין לשכל האנושי יכולת להשיג בעניינים אלו לבדו, וכיוון שכך רק דברי התורה נותרו כהוכחה, ומהם משמע - שהם בעלי גוף. ההבנה שהקיום הנצחי של הנמצאים הרוחניים (המלאכים ונפשות הצדיקים) הוא הדבר ההגיוני ביותר, מביאה למסקנה שהמדובר הוא על קיום הנפשות ולא הגופות. אך אם למדנו על חיי הנצח רק מהתורה, עלולה להתקבל ההבנה שלמלאכים יש גוף.

ומדוע זה כך? התשובה לזה היא שהתורה בנויה מנגלה ונסתר. אין חולק שפשט הכתובים מורה על גשמיות המלאכים ובני העולם הבא, אך בנסתר, ב'סתרי תורה' - יש להבין זאת כמשל לדבר עמוק יותר. ההבנה שיש עומק לדברי התורה מחייבת עמל ממושך ומאומץ בהבנת עומקי התורה, ואי אפשר להגיע ברגע אחד לידיעת האמיתות.

הרחבות

• מהם המלאכים

על היות המלאכים... נקיים מן הגשמות. הרמב"ן בפירושו לתורה מביא את דעת הרמב"ם על המלאכים שראה אברהם אבינו בתחילת פרשת וירא: "כבר בארנו (- בפרק הקודם) כי כל מקום שנזכר בו ראיית מלאך או דבורו, שזה אמנם הוא במראה הנבואה או בחלום... ולזה העיקר הגדול נטה אחד מן החכמים וגדול מגדוליהם והוא רבי חייא הגדול, בלשון התורה, 'וירא אליו ה' באלוני ממרא' וגו', כי כאשר הקדים כלל והוא שהשם נראה אליו, התחיל לבאר איך היתה צורת ההראות ההוא".

הרמב"ן מקשה על דברי הרמב"ם: "והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות ולא עשה אברהם בן בקר וגם לא צחקה שרה רק הכל מראה?" ולכן משיג עליו במילים חריפות: "ואלה דברים סותרים הכתוב אסור לשומעם אף כי להאמין בהם ובאמת כי כל מקום שהוזכר בכתוב ראיית מלאך או דבור מלאך הוא במראה או בחלום... הנה בכל מקום יתעוררו החכמים להודיענו כי ראיית המלאך איננה נבואה ואין הרואים מלאכים והמדברים עמם מכלל הנביאים" [בראשית יח, א]. לעומת הרמב"ם, שסובר שאין למלאכים גוף ולכן אי אפשר לראותם אלא בנבואה, סובר הרמב"ן שאפשר לראות את המלאך ואין מדובר כאן בנבואה.

המאמין שלמלאכים יש גוף - אינו כופר

ואם לא ירצה להאמין זה אחד מן ההמוון, וייטב בעיניו להאמין פי המלאכים גוף, ונשהם יאכלו גם כן, אחר^ו שבא בפסוק "ויאכלו", ושבני העולם הבא גם כן גופות, אֲנַחְנוּ לֹא נִקְפִיד עֲלֵיו בְּזֶה, וְלֹא נִשְׁמְרוּ לְכוּפֵר, וְלֹא נִרְחִיק מֵעֲלֵיו, וְלֹא יוֹסִיף אֲצִלְנוּ כָּל מִי שִׁיאֲמַר זֶה סִכְלוֹת. וְלֹא יִפְלֵא כָּל לֹא יִסְפֵּל רַק זֶה הַשְּׁעוֹר^ו, וְנִהְיֶה בְּטוֹחִים שֶׁתִּמְלֹט אֲמוּנָתָם מֵאֲמוּנַת הַגִּשְׁמוּת בַּבּוֹרָא יִתְבַּר, וְאִין הִזְק^ו אִם יֵאֱמִינוּהוּ בַּנְּבִיאִים הַנְּבִדְלִים.

ואם לא יספיק לאחד מן הסכלים שישים זה מקום ספק, ולא יכריע אחת משתי הדעות, אָבֵל^ו יִחַזַּק דַּעְתּוֹ הַהֲמוֹנִי, וְיִשִּׁים מוֹם בְּדַעְתּוֹ, וְיִרְחִיק עֲלֵינוּ הַיּוֹתֵנוּ מֵאֲמוּנֵים הַמְּלֹאכִים וּבְנֵי הָעוֹלָם הַבֵּא נְבִדְלִים מִן הַחֲמוֹר נְקִים מִפְּנֵי - אִין חֲטֵא עֲלֵיו, כְּבָר מְחַלְנוּ לוֹ בְּזֶה. וְכָבֵר בְּאֲרָנוּ לוֹ מוֹמִיו, וְלֹא יִחְסְרוּ פְּשׁוּטֵי דְרָשׁוֹת רְבוֹת תְּהִיָּה בְּהֵם תְּשׁוּבָה^ו עֲלֵינוּ. וְאִין פְּלֵא בְּזֶה, כְּמוֹ שֶׁפְּסוּקִים רַבִּים מְדַבְּרֵי הַנְּבִיאָה יִרְאֶה מִפְּשׁוּטֵיהֶם הַיּוֹת ה' גֶּשֶׁם, בְּעַל עֵין וְאִין. אָבֵל כְּשֶׁהִתְאַמְתּוּ הַרְאִיּוֹת הַשְּׁכִלִיּוֹת וְהַמּוֹפְתִיּוֹת עַל הַמְּנַע זֶה, יִדְעֵנוּ שֶׁהוּא כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ זְכוּרֵם לְבִרְכָה "דְּבַרָּה תוֹרָה כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם". אֵלֵא שֶׁהַמּוֹפְתִים^ו הֵם לֹא יְבִינָם וְלֹא יִשְׁיָגָם מֵאֲמוּנָם בְּגִשְׁמוּת.

וכן עוד הראיית השכליות המורות על היות המלאכים ובני העולם הבא נקיים מן הגשמות, עד שֶׁנִּצְטַרְף לומר בְּמָה שִׁיבִיא לְחֶשֶׁב בְּהֵם הַגִּשְׁמוּת שֶׁהוּא מְשַׁל, לֹא יְבִינּוּ הַרְאִיּוֹת הֵם אֵלּוּ הַמֵּאֲמוּנִים בְּהֵם שֶׁהֵם גּוֹפּוֹת, וְאִין יִצִּיר שִׁיבִינוּ הַנְּקוּתָם מִן הַחֲמוֹר, וְעַקֵּר מְצִיאֹתָם, רְצוּנֵי לומר הַמְּלֹאכִים וְנַפְשׁוֹת בְּנֵי הָעוֹלָם הַבֵּא, יִחְשְׁבוּ אֵלּוּ שֶׁלֹּא יִדְעוּ מְצִיאֹתָם, רַק מְקַבֵּל מִצַּד הַתּוֹרָה, וְשִׁאִין שֶׁם דְּרָךְ עֵינֵי שִׁינְיָה עַל מְלֹאכִים וְעַל שְׂאֵר הַנְּפִשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁאֲמָר מִי שֶׁחֶשֶׁב שֶׁהִגִּיעַ לִידִיעַת הַאֲמִתוֹת בְּרָגַע. וּבִדְעוֹת הֵם הַחֲלוּשׁוֹת וְרַפְיוֹן הַבְּקִשָּׁה וְהַעֲדָר הַחֲכָמוֹת כְּלָן וְהַסְתַּפְּקוּת בְּפִשׁוּטֵי הַמְּקַבְּלוֹת, כְּאֵלּוּ לֹא כְּתוּבוּ זְכוּרֵם לְבִרְכָה שֶׁדְּבַרֵי תוֹרָה יֵשׁ לָהֶם נִגְלָה וְנִסְתֵּר, וְלִזֶּה יִקְרָאוּ הַנְּסִתֵּר "סִתְרֵי תוֹרָה". וְכֵאלּוּ לֹא אֲמָרוּ בְּסִתְרֵי תוֹרָה כְּלָל דְּבַר. אֲמָנָם אֵלּוּ נְטוּ מִזֶּה כְּלוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִדְעוּ לוֹ מְקוֹם. וְכָבֵר בְּאֲרָנוּ בְּמוֹרָה הַנְּבִכִים בְּאֵלּוּ הַעֲנִינִים מִה שִׁישׁ בּוֹ דִּי לְאֲנָשֵׁי הַחֲקִמָה, וְזְכוּרֵנוּ דְּבַרֵי הַחֲקִמָם כְּלָם בּוֹ, וְהַעֲרִינוּ עַל מְקוֹם זְכָרָם לְגִלוֹת הַדְּבַר הַהוּא אֲשֶׁר נְבִיא רְאִיָּה מִפְּנֵי וְלַהֲדוּיעַ אֲמִתוֹתוֹ.

אחר - מכיוון. **ולא נרחיק** - לא נתרחק ממנו. **רק זה השעור** - רק בטעות כזו שאינה פוגמת בעיקרי אמונה. **ואין הזק וכו'** - התקלה אינה חמורה אם ייחסו גוף לנבירים הנבדלים (ממלאכים או בני עולם הבא). **אבל** - אלא. **תשובה** - קושיה וסתירה. **שהמופתיים** - ההוכחות השכליות.

דברה תורה כלשון בני אדם

